Sokolska društva na slovenskem podeželju skupaj z izbranim primerom društva Dolenji Logatec

MARTIN PREMK

Svobodomiselna sokolska društva so imela veliko vlogo v življenju na slovenskem podeželju. Prva sokolska organizacija, ki jo je leta 1862 v Pragi ustanovil Miroslav Tyrš, je dobila svojo prvo organizacijo v Sloveniji že takoj naslednje leto v Ljubljani. Pospešeno se je začela širiti po slovenskem podeželju šele na začetku dvajsetega stoletja. To se je zgodilo po preporodu pod vodstvom dr. Viktorja Murnika in po ustanovitvi Slovenske sokolske zveza leta 1905. Vse do začetka druge svetovne vojne je obdržala položaj enega najpomembnejših dejavnikov družabnega, kulturnega in tudi političnega življenja na podeželju.

Na začetku stoletja je kmečko prebivalstvo sestavljalo več kot petinšestdeset odstotkov prebivalstva Slovenije. Nova sokolska društva na podeželju, čeprav je bila prvenstvena dejavnost društev telovadna, so močno vplivala na prebujanje narodne zavesti. V času avstrijske monarhije je bilo pomembno predvsem to, da so sokolska društva delovala izključno v slovenskem jeziku. Ker pa so sokolska društva bolj kot na področju telovadnih dejavnostih in prireditvah delovala na kulturnem in izobraževalnem področju, je bilo to toliko bolj pomembno za razvoj osebne kulture in narodne zavesti. Poleg društva Sokol je takrat delovalo tudi katoliško usmerjeno društvo Orel. To ne pomeni, da so se v Sokolu zbirali ateisti. V so se njem združevali svobodomiselno in napredno misleči verniki. Društvo se je lahko bolj približalo ljudem, saj so bile prireditve in dejavnosti društva odprte za vse ljudi, in sicer za člane in nečlane, verne in neverne. Sokolska organizacija je v letih pred prvo svetovno vojno imela velik in pozitiven vpliv na družabno, kulturno in politično življenje na podeželju.

Tudi v letih po prvi svetovni vojni se dejavnosti sokolskih društev niso spreminjale.

Pomemben prelom se zgodi leta 1929, ko kralj Aleksander uvede diktaturo. Takrat se z zakonom razpustijo vsa telovadna društva v kraljevini ter se morajo vključiti v režimsko zvezo Sokol kraljevine Jugoslavije. Tak preobrat pusti posledice v sokolskih društvih. Članstvo je upadlo, vendar take razmere prenehajo po uboju kralja Aleksandra. V drugi polovici tridesetih let se zopet začnejo v sokolskih društvih zbirati napredno in svobodno misleči ljudje. Takrat so se sokolska društva oddaljila od državne centralizacije in članstvo je zopet naraslo. Z raznimi dejavnostimi ponovno širijo napredno misel ter ljudi izobražujejo in osveščajo. Seveda so dala sokolska društva po začetku narodnoosvobodilne borbe tudi svoj prispevek k usmerjanju ljudi za obrambo narodnega obstoja.

Sokolska društva so v letih svojega delovanja pred drugo svetovno vojno vsestransko pomagala k razvoju napredne, demokratične in narodnozavedne misli na slovenskem podeželju. To lahko prikažemo tudi s kratkim pregledom raznovrstnih dejavnosti Sokolskega društva Dolenji Logatec. Dejavnosti tega društva so primer, kako so delovala podobna podeželska sokolska društva po vsej Sloveniji. Podatke o društvu smo dobili v članku Borisa Rozmana: Sokolsko društvo Dolenji Logatec 1908-1941. Članek je izšel v zborniku Notranjski listi III leta 1986.

Društvo je bilo ustanovljeno leta 1908. Delovalo je do začetka druge svetovne vojne. Sokolsko društvo Dolenji Logatec je ob ustanovitvi štelo štiriinšestdeset rednih

članov, ob napadu na Jugoslavijo pa je štelo 180 članov. Največ članov je imelo leta 1938, in sicer 247. Za strukturo članov so ohranjeni podatki od leta 1930 do leta 1932. Najštevilčnejši člani so bili različni uradniki, sledijo jim delavci, vojaki, obrtniki in trgovci. Med članstvom ni bilo nobenega kmečkega prebivalstva. Toda to ne pomeni, da kmečko prebivalstvo ni poznalo delovanja društva. Nanj so vplivali z raznovrstnimi dejavnostmi, ki so jih prirejali za njih.

Sokolski dom so člani zgradili leta 1923 z udarniškim delom in prostovoljnimi prispevki. Do takrat pa so se zbirali v najetih prostorih ali na prostem. Telovadne dejavnosti so potekale kot redna tedenska vadba članov in kot telovadna prikazna srečanja z ostalimi sokolskimi društvi. Poleg rednih telovadnih vaj z različnim orodjem so imeli tudi smučarski in strelski odsek.

Društvo je imelo še veliko dodatnih dejavnosti, ki so jih vodili člani. Ker je bilo društvo podeželsko, so hoteli organizirati čim več družabnih večerov in predavanj. Ljudi naj bi seznanjali z aktualno problematiko in sokolskimi idejami. Tako je imelo društvo že na začetku delovanja svojo knjižnico in čitalniški prostor. Poleg kupljenih in podarjenih knjig so bili ljudem na voljo tudi časopisi in društvena literatura. Knjige so bile v glavnem leposlovne in znanstvene, na voljo pa so bili tudi dnevni časopisi. Vse to so lahko brali v društveni čitalnici, knjige pa so si lahko tudi izposodili. Kmalu je bil ustanovljen Predavateljski odsek, ki je organiziral predavanja iz različnih področij za člane in ostale poslušalce. Predavanja so bila poleg sokolsko obarvanih tudi znanstvena in izobraževalna, pa tudi aktualno politično obarvana. Organizirali so predavanja o Društvu narodov, o revoluciji v Rusiji, o koroških Slovencih. Največ ljudi pa se je zbralo na predavanju o nevarnostih zračnih napadov tik pred začetkom druge svetovne vojne. Udeleževalo se jih je veliko ljudi, članov in nečlanov.

Leta 1921 je bil ustanovljen tudi dramski odsek, vendar je bil čez sedem let zaradi pomanjkanja denarja razpuščen. V tem času so uprizorili kar veliko število predstav ob različnih priložnostih, odhajali so celo na gostovanja. Poleg dramskega odseka je obstajal tudi lutkovni odsek, ustanovljen leta 1932, ki je s predstavami gostoval po okoliških krajih. Društvo je imelo svoj pevski odsek, ki sta ga sestavljala moški in ženski zbor, vendar se ni moglo kosati z večjim Pevskim društvom Logatec. Zato pa je društvo imelo velik mladinski pevski zbor. Ta je leta 1936 štel 76 otrok, ker so morali člani svoje otroke pošiljati v pevski zbor. Prav tako je obstajala društvena godba in tamburaška sekcija, vendar zaradi premajhnega števila članov in instrumentov nista redno zaživeli. Kasneje so zmanjšali število instrumentov v ansamblu in ga tako usposobili za nastope na posameznih prireditvah.

Zelo uspešen pa je bil društveni veselični odsek. Ta je imel nalogo organizirati proslave, praznovanja in vsako leto tradicionalno pustno maškarado. Maškarade društva so postale tradicionalne in udeleževalo se jih je veliko ljudi iz okolice, prihajali so celo iz Ljubljane. Prirejali so tudi silvestrovanja, srečolove, za otroke članov so organizirali obdarovanja na miklavžev večer. Na teh veselicah so nastopali člani raznih sekcij društva. Ljudi so na njih vabili prek oglasov v časnikih, kajti take zabave so predstavljale tudi vir zaslužka. Za člane pa so prirejali tako imenovane "odhodnice", manjše zabave ob odhodu člana v vojsko ali ob selitvi. Družabne prireditve so bile vedno dobro obiskane, čeprav niso bile vedno telovadne narave.

V okviru društva je samostojno delovala tudi Kino sekcija, ki je prvi projektor dobila leta 1924. Na leto je predvajala v Sokolskem domu okoli trideset predstav, ki so bile dobro obiskane. Zelo hitro, leta 1934, so se oskrbeli z zvočnim kinoprojektorjem. Tako so postale predstave še bolj obiskane, izboljšal se je gmotni položaj kino sekcije. Sokolski kino je bil do leta 1939 edini v Logatcu.

Dolenjelogaško društvo pa je delovalo tudi na socialnem področju. V tridesetih

letih so ustanovili Socialni odsek. Ta je v času gospodarske krize skušal pomagati revnejšim članom. Deloval je do začetka druge svetovne vojne, kajti do propada je bila kraljevina v gospodarski krizi. S prostovoljnimi prispevki, ki so jih prispevali v poseben socialni fond, so pomagali revnim članom. Kupovali so jim obleke in potrebščine, včasih tudi osnovna živila. Za veliko noč leta 1937 so na primer razdelili 350 kilogramov moke med najrevnejše. Včasih pa so iz posebnega fonda svojim članom nudili tudi finančno pomoč.

Če se ozremo na vsestransko področje delovanja sokolskega društva Dolenji Logatec, vidimo da je društvo s svojimi dejavnostmi pomembno vplivalo na javno življenje podeželskega prebivalstva. Društvo, ki je bilo zamišljeno predvsem kot telovadno, je prebivalstvu pomagalo na najrazličnejših področjih. Poleg možnosti krepitve telesa in duha s telesnimi vajami, je ljudi izobraževalo in vzgajalo ter jim celo materialno pomagalo. Tako je uresničevalo sokolsko idejo. Vsi člani društva so pri dejavnostih društva sodelovali prostovoljno in bili vzor ostalim prebivalcem. Sokolsko društvo Dolenji Logatec si lahko vzamemo za primer plemenitega delovanja podeželskega društva, kakršnega se danes le redko sreča.

Podatki o Sokolskem društvu Dolenji Logatec: Boris Rozman: Sokolsko društvo Dolenji Logatec 1908-1941, Notranjski listi III, str. 119-135, Cerknica 1986